

sem það var stöðvað, nokkuð öðruvísi en gjört var á »Óðni« og á stað, sem er lítilsháttar (ca.) 0,3 fyrir utan landhelgina. En bæði er, að þessi mæling getur ekki komið til greina gegn fullkomnari mæling varðskipsins, og svo er hitt, að jafnvel eftir mæling kærða mun hann hafa togað á landhelgissvæðinu umrætt sinn, þar eð hann hafði þá í 10 mínútur haldið út frá landi.

Samkvæmt þessu verður að álíta fyllilega sannað, að kærði hefir brotið gegn 1. gr. laga nr. 5, 18. maí 1920, um bann gegn botnvörpuveiðum í landhelgi, og þar eð hér er að ræða um fyrsta brot hans á þessum lögum og með tilliti til þess, að dagsgengi krónunnar er 0,8170 úr gullkrónu, telst refsing hans hæfilega metin, sekt að upphæð kr. 12500.00, sem greiðist innan 4 vikna, en afplánist með 7 mánaða fangelsi fáist hún ekki greidd. Auk þess skulu öll veiðarfæri, þar með taldir dragstrengir, svo og allur afli innanborðs í áðurnefndum togara vera upptækt og andvirðið renna í sama sjóð. Ennfremur greiði kærði allan kostnað málsins, sem orðinn er og verður.

Föstudaginn 18. okt. 1929.

Nr. 42/1928.

Íslandsbanki (Lárus Fjeldsted)
gegn

fjármálaráðherra, f. h. rikissjóðs
(Jón Ásbjörnsson).

Krafa stefnanda á hendur rikissjóði um greiðslu upphæðar, er á milli bar, í sambandi við sölu stjórnar Íslandsbanka til rikissjóðs á hluta af gullforða bankans, eigi tekin til greina.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 15. marz 1928: Stefndur, fjármálaráðherra, f. h. rikissjóðs Íslands, á að vera sýkn af kröfu stefnandans, stjórnar Íslandsbanka, f. h. bankans, í þessu máli, en stefnandi að greiða stefndum 1500 krónur í málskostnað, innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa, að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur hæstaréttar.

Af ástæðum þeim, sem teknar eru fram í hinum áfrýjaða bæjarþingsdómi, ber að staðfesta hann.

Áfrýjandi, stjórn Íslandsbanka, f. h. bankans, greiði fjármálaráðherra, f. h. rikissjóðs, 500 kr. í málskostnað fyrir hæstarétti.

Því dæmist rétt vera:

Bæjarþingsdóminum skal óraskað. Áfrýjandi, stjórn Íslandsbanka, f. h. bankans, greiði fjármálaráðherra, f. h. rikissjóðs, 500 kr. í málskostnað fyrir hæstarétti að viðlagðri aðför að lögum.

Forsendur hins áfrýjaða dóms hljóða svo:

Mál þetta er eftir árangurslausa sáttaumleitan höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, útgefinni 18. nóvember 1925, af stjórn Íslandsbanka gegn fjármálaráðherra, f. h. rikissjóðs, út af ágreiningi um greiðslu á kr. 200.025.00 í sambandi við sölu bankans á 150 þúsund gulldollurum til rikissjóðs árið 1925, og hefir stefnandi gjört þær kröfur í málinu, að fjármálaráðherrann verði, f. h. rikissjóðs, dæmdur til að greiða bankanum kr. 200.025.00 með 6 % ársvöxtum frá 3. september 1925 til greiðsludags og málskostnað að skaðlausu eftir aukatekju-lögunum og lágmarksgjaldskrá málaflutningsmannafélagsins með kr. 5172.75 eða eftir mati réttarins.

Stefndur hefir mótmælt kröfum stefnanda í málinu og krafizt algjörðrar sýknu af þeim og hæfilegs málskostnaðar hjá stefnanda, miðað við málsupphæðina, eftir mati réttarins.

Málavextir eru þeir, er nú skal greina:

Þegar heimsstyrjöldin skall á sumarið 1914, voru seðlar Íslandsbanka, sem fór með islenzka seðlaútgáfuréttinn samkvæmt lögum nr. 66/1905, gjörðir óinnleysanlegir með lögum nr. 11/1914 gegn því, að bankinn afhenti landsstjórninni allan málmförða sinn til ráðstöfunar, enda tók rikisstjórnin, fyrir landssjóðs hönd, að sér ábyrgð á greiðslu jafnmikillar upphæðar af seðlum bankans, sem gullforðanum nam. Voru seðlarnir síðan óinnleysanlegir þar til í lok reglulegs Alþingis 1917, 17. september s. á., þá féllu lögin um það efni nr. 8/1915 úr gildi og urðu seðlarnir því aftur innleysanlegir og voru

það þar til þeir á ný voru gjörðir óinnleysanlegir með bráðabirgðalögum nr. 84/1919, er öðluðust gildi 13. desember 1919, hafði bankastjórnin í bréfi til ríkisstjórnarinnar, dags. 8. s. m., farið þess á leit, að seðlarnir yrðu gjörðir óinnleysanlegir, og varð ríkisstjórnin við þeirri ósk með sömu skilyrðum og áður og útvegaði sér jafnframt lagaheimild til þess að banna útflutning úr landinu á myntuðu eða ómyntuðu gulli, svo og til að ákveða refsingu fyrir brot gegn slíku banni. Er tekið fram í greinargjörðinni fyrir bráðabirgðarlögum þessum, að vegna sívaxandi gengismunar á peningum sé hætt á því, að gull verði flutt úr landinu til útlanda. Á Alþingi 1920 voru samþykkt lög (nr. 16/1920) um ráðstafanir á gullforða Íslandsbanka o. fl. og óinnleysanlegleika seðlabankans haldið áfram, en lögð hinsvegar á bankann sú kvöð, að flytja ókeypis fyrir Landsbankann það fé frá Reykjavík til Kaupmannahafnar, er hann þyrfti, og svo ákveðið, að gæti Íslandsbanki ekki yfirfært fyrir Landsbankann svo sem tilskilið var, félli óinnleysanlegleiki seðla Íslandsbanka úr gildi gagnvart Landsbankanum. Svo fór að Íslandsbanki gat ekki fullnægt kvöðinni. (sbr. réttarskjöl 16 og 17, 2 og ad. 2) og var þá óinnleysanlegleiki seðla hans gagnvart Landsbankanum fallinn niður eftir hinum tilvitnuðu lögum (nr. 16/1920, 2. gr.).

Ríkisstjórnin lagði síðan fyrir Alþingi 1921 frv. til laga um seðlaútgáfurétt o. fl. og var þar gjört ráð fyrir, að Landsbankinn tæki smám saman við seðlaútgáfuréttinum, og var svo ákveðið í 5. gr. þess, að Íslandsbanka skyldi skylt að selja Landsbankanum með nafnverði það af gullforða sínum, er hann þurfi eigi til tryggingar eigin seðlum sínum og megi hann því ekki láta neitt af forða þessum af hendi, nema hann hafi áður boðið hann til kaups með áðurnefndu verði og Landsbankinn neitað að kaupa, og er það tekið fram í athugasemdunum við 5. gr. frv. að þetta hafi verið í skilyrðum haft við Íslandsbanka (Alþ.tíð. 1921, á bls. 366), en um þessar mundir átti Íslandsbanki liggjandi í Þjóðbankanum danska kr. 2.295.000.00 í norrænni gullmynt, er hann hafði keypt af Þjóðbankanum eftir ákvæðisverði (al pari) til þess að tryggja með seðla sína (réttarskjal nr. 16 og 17, 3 og ad 3 nr. 20).

Alþingi 1921 vildi ekki fallast á stj.frv., en samþykkti í þess stað lög um seðlaútgáfu Íslandsbanka, hlutafjárauka o. fl. (nr. 6/1921). Í þeim lögum er horfið frá því að ákveða þá þegar, hversu fari um seðlaútgáfuréttinn eftir 31. október

1922 að öðru leyti en því, að hann hverfi til rikissjóðs, jafn-
 óðum og Íslandsbanki missi hann eftir ákvæðum laganna,
 um inndrátt seðla hans, og forkaupsréttur sá, er í stjórnarfrv.
 var áskilinn Landsbankanum, var í 3. gr. laganna færður yfir
 á rikissjóð með sömu skilyrðum. Í 5. gr. laganna er svo
 ákveðið, að hlutafé Íslandsbanka skuli aukið um 100 % á
 þann hátt, að ríkisstjórnin leggi fram hlutafjáráukann úr ríkis-
 sjóði. Þegar er hún hafi látið fara fram nákvæma athugun á
 hag bankans, enda séu hlutafjárframlögin þá að hennar dómi
 tiltækileg. Verð hlutabréfa þeirra, sem rikissjóður tæki, skyldi
 ákveðið af 5 manna matsnefnd og hluthafar í Íslandsbanka út-
 nefna tvo af þeim. Í 10. gr. laganna er svo ákveðið, að lögin
 falli úr gildi 30. september 1921, nema því aðeins, að hlut-
 hafafundur í Íslandsbanka verði þá búinir að gjöra þær ráð-
 stafanir, sem lögin áskilja, en á aðalfundi Íslandsbanka 9. júlí
 1921 var framkvæmdarstjórn bankans eftir tillögu bankaráðs-
 ins falið að útnefna matsmenn þá, er hluthafarnir áttu að út-
 nefna og fór útnefningin fram 27. ágúst s. á. og tóku hinir
 útnefndu menn þátt í mati því, er fram fór á bankanum eftir
 fyrirætlum 5. gr. laga nr. 6/1921. Með lögum nr. 6/1921 var
 2. gr. laga nr. 18/1920 um yfirfærsluskyldu Íslandsbanka fyrir
 Landsbankann numin úr gildi. Vorið 1923 var gullforði sá,
 sem Íslandsbanki átti í Þjóðbankanum danska, fluttur hingað
 heim og þá breytt úr norrænni gullmynt í gulldollara (réttar-
 skjal nr. 21).

Sumarið 1925 losnuðu 150 þúsund dollarar í gulli úr
 seðlatryggingu Íslandsbanka og bauð bankastjórnin þá ríkis-
 stjórninni til kaups í bréfi, dags. 3. september 1925, með skir-
 skotun til 3. gr. laga nr. 6/1921, með nafnverði, en taldi það
 vera verð það, sem þann dag var skráð á dollara, eða
 kr. 5.06½.

Bréfi þessu svaraði fjármálaráðuneytið daginn eftir. Kvaðst
 vilja kaupa gullið handa rikissjóði á nafnverði, en taldi það
 vera það, er hin gildandi peningalög frá 23. maí 1873 ákvæði,
 eða 2480 krónur fyrir hvert kilogram af skiru gulli, sem sam-
 svari kr. 3.7315 fyrir hvern dollar. Varð það síðan að sam-
 komulagi milli ríkisstjórnarinnar og bankastjórnarinnar, að
 bankinn afhenti rikissjóði gulldollarana gegn greiðslu þeirrar
 upphæðar, er fjármálaráðuneytið vildi greiða, en áskildi sér
 óskertan rétt til þess að hefja málssókn á hendur rikissjóði
 um greiðslu þeirrar fjárhæðar, er stóð í milli samkvæmt bréfi

bankastjórnarinnar frá 3. september 1925. Höfðaði stjórn Íslandsbanka síðan mál þetta, og hefir í því gjört réttarkröfur þær, er að framan greinir, en hin umstefnda upphæð, kr. 200.025, er mismunurinn á því, hvort greiða skuli kr. 5.06½ eða kr. 3.7315 fyrir hvern af þeim 150 þúsund gulldollurum, sem ríkisstjórnin keypti af bankanum. Stefnandi heldur því nú fram, að orðið »nafnverð« í 3. gr. laga nr. 6/1921 þýði vitanlega aðeins það, að verðið fari eftir gengi hverrar seldrar gullmyntartegundar og þýði því sama og »sannvirði« eða gengi á hverjum tíma. Nú hafi gengi á seðildollar verið kr. 5.06½, 3. september 1925, er salan fór fram, og sé því ríkisstjórninni skylt að gefa það verð fyrir gullið. Öll sanngirni mæli með þessu og að það geti aðeins komið til greina með gagnkvæmum samningi beggja aðilja (bankastjórnarinnar og ríkisstjórnarinnar), ef ríkisstjórnin ætti að geta tekið gulldollarana á lægra verði en þeir eru virði í kaupum og sölum, en þess hafi aldrei verið farið á leit við bankastjórnina, að hún afhenti gulldollara sína fyrir kr. 3.7315, því engum hafi dottið sú fásinna í hug 1921, og hún hefði aldrei gengið inn á slíkt, þótt fram á það hefði verið farið. Þegar af þessari ástæðu geti »nafnverð« í hinni tilvitnuðu lagagrein ekki þýtt neitt annað en »sannvirði«. En þótt svo væri, að orðið hefði aðra merkingu í lagagreininni, hefði Alþingi verið gjörsamlega óheimilt að skylda bankann til að selja gullið á lægra verði en sannvirði, því slíkt kæmi í bág við stjórnskipunarlögin og ákvæðið væri þá ekki bindandi fyrir bankastjórnina, enda hafi ríkissjóður ekki farið eftir fyrimælum 5. gr. laganna um hlutafjáráukann.

Skal nú tekið til athugunar, hvort 3. gr. laga nr. 6/1921 sé bindandi fyrir Íslandsbanka og ef sú verður niðurstaðan, að svo sé, hver sé merking orðsins »nafnverð« í greininni.

Eins og vikið er að hér að framan, var óinnleysanlegleiki seðla Íslandsbanka gagnvart Landsbankanum fallinn niður vegna vangetu Íslandsbanka á að yfirfæra fé fyrir hinn bankann, þegar lög nr. 6/1921 voru í undirbúningi. Landsbankinn hefði því getað krafizt þess, að Íslandsbanki innleysti seðla sína með gulli, svo langt, sem gullforði hans náði.

Það var því afaráriðandi fyrir Íslandsbanka að fá þessari löggjöf breytt, og engin furða þótt hann gengi að stjórnarfrv. því um seðlaútgáfuréttinn, sem lagt var fyrir Alþingi 1921 og síðar að lögum nr. 6/1921, en í báðum var forkaupsréttar-

ákvæðið til gullforðans fyrir nafnverð með þeim eina mun, að Landsbankanum var áskilinn rétturinn í stjórnarfrumvarpinu, en ríkisstjórninni í lögnum, og mátti Íslandsbanka standa alveg á sama hvort var. Í athugasemdum við stj.frv. er tekið fram, eins og að hefir verið vikið hér að framan, að stjórn Íslandsbanka hafi samþykkt ákvæðið fyrir sitt leyti, enda hefir því ekki verið neitað í þessu máli, og rétturinn fær ekki betur séð, en að bankinn hafi einnig gengið að lögum nr. 6/1921, enda hefðu þau gengið úr gildi 30. september 1921, ef svo hefði ekki verið, og óinnleysanlegleiki seðla hans gagnvart Landsbankanum þá fallið niður. Hluthafar Íslandsbanka tilnefndu af sinni hálfu menn í matsnefndina, og eigi verður séð, að gildi laganna gagnvart bankanum hafi verið véfengt fyrri en nú í þessu máli. Bankastjórnin býður þvert á móti ríkisstjórninni til kaups guldollarana með skirskotun til 3. gr. laganna og verður eigi betur séð, en að hún þá, hafi talið sér skylt að selja bankanum þá á nafnverði, eins og lögin áskilja. Rétturinn getur heldur ekki fallið á þá skoðun, að skylda bankans til þess að hlita forkaupsréttarákvæðinu hafi fallið niður við það, að ekki varð úr því, að ríkisstjórnin, f. h. ríkissjóðs, tæki hluti þá í Íslandsbanka, er 5. gr. laganna gjörði ráð fyrir, því fyrst og fremst var skylda ríkisstjórnarinnar til þessa ekki fortakslaus, þar sem hún var því skilyrði bundin, að hlutafjárframlögin, væru að matinu á bankanum afloknu, að hennar dómi tiltækileg, og svo verður að líta svo á, að Íslandsbanki hafi fallið frá hlutafjárkaupunum eftir að ríkisstjórnin hafði fengið bankanum að láni meiri hluta hins svonefnda enska láns frá 1921. Að minnsta kosti hefir bankinn ekki, svo vítað sé, gjört neinar ráðstafanir til þess, að fé til hlutakzupanna yrði lagt fram úr ríkissjóði, t. a. m. með málssókn á hendur ríkisstjórninni eða lýst sig óbundinn við ákvæði 3. gr. laga nr. 6/1921 af þeirri ástæðu, að hlutafjárkaupin hafi brugðist, miklu fremur skirskotar bankastjórnin til greinarinnar sem gildandi laga, er hún býður fram gullið 3. september 1925, eins og að framan segir.

Verður rétturinn því að líta svo á, að bankinn sé bundinn við ákvæði 3. gr. laga nr. 6/1921 um að selja ríkissjóði gullið með nafnverði, og skal þá athugað, hvert verð það er.

Ef sá skilningur stefnanda væri réttur, að orðið »nafnverð« í 3. gr. laga nr. 6/1921 þýddi sama og orðin »sannvirði« og »dagsgengi«, hefði verið með öllu ástæðulaust að hafa nokkurt

ákvæði um verð gullforðans í hinni umræddu lagagrein eða í stjórnarfrv. því um seðlaútgáfuréttinn o. fl., sem lagt var fyrir Alþingi 1921, því ef ekkert hefði þar verið um verðið sagt, hefði það einmitt orðið það, sem stefnandi heldur fram, að það eigi að vera. Það, að ákvæði um verðið á gullforðanum er tekið upp í lagagreinina, bendir því þegar til þess, að það þýði annað en »sannvirði« eða »dagsgengi«.

Um þær mundir, 31. marz, sem verið var að undirbúa lög nr. 6/1921, var allur málmforði Íslandsbanka (lög nr. 66/1905, 5. gr.), kr. 4.092.556.00 (Lögbirtingablaðið nr. 25/1921). Af honum voru þá kr. 2.295.000.00 geymdar í Þjóðbankanum í Kaupmannahöfn í norrænni gullmynt (réttarskjal 17) eða meira en helmingurinn, og var samvinnunefnd þeirri, er hafði bankamálin til meðferðar á Alþingi 1921, kunnugt um það og auðvitað ríkisstjórninni. Þegar í dezember 1919 var íslenska seðilkrónan fallin í verði (sjá inngang bráðabirgðarlaga nr. 84/1919) og fór gengið lækkandi. Það var því mjög eðlilegt, ekki einasta, að stjórn og þing vildu tryggja landinu (stjórninni eða Landsbankanum) forkaupsrétt að gulli því, sem losnaði úr seðlatryggingu hjá Íslandsbanka við inndrátt seðla hans, heldur og á ákveðnu verði.

Orðið »nafnverð« er notað um fastákveðið verð skulda-bréfa (obligationa), hlutabréfa og annars verðmætis (ákvæðis-verð) og er því allt annað en »sannvirði« eða »gengi«, sem oft er mjög breytilegt frá degi til dags. Nafnverð 20 króna gullpenings er t. a. m. 20 krónur, en oft eins og t. a. m. nú, er sannvirði eða gengi 20 króna gullpeninga annað og meira. Nú fæst ekki 20 króna gullpeningur keyptur fyrir 20 íslenskar seðilkrónur, en nafnverð hans er engu að síður sú upphæð.

Þegar um það er spurt, hver þýðing sé í orðinu »nafnverð« í 3. gr. laga nr. 6/1921, verður að hafa það hugfast, að þar er átt við nafnverð á gulli, sem notað var og nota átti til seðlatryggingar, og mátti búast við, að væri í gullmynt ýmsra landa og jafnvel ómyntað, þótt meiri hluti þess væri þá í mynt Norðurlanda (krónumynt). Nú verður ekki álitíð, að meining löggjafans eða Íslandsbanka hafi þá verið sú, að gull þetta ætti að vera misdýrt eftir því, í mynt hvers ríkis það var, heldur verður að álita, að verðið ætti að miðast við gildi þess til seðlatryggingar, en um það eru ákvæði í 5. gr. laga nr. 66/1905 og þar ákveðið, að lögleg mynt skuli talin eftir því verði, sem myntin segir til (nafnverði), en af ómyntuðu

gulli og erlendri gullmynt skuli hvert kilogram af skiru gulli nema 2480 krónum. Kemur það heim við peningalögin frá 23. maí 1873, sem ákveða, að í 2480 krónum í gullmynt, skuli vera 1 kilogram af skiru gulli. Verður rétturinn því að vera stefndum samdóma um það, að þessi sé merking orðsins »nafnverð« í hinni umræddu lagagrein og á því nafnverði sé Íslandsbanka skylt að selja ríkissjóði gullforða sinn, er losnar úr seðlatryggingu, en það er nákvæmlega það verð, sem ríkisstjórnin hefir greitt fyrir gull það, er umræðir í þessu máli.

Það er að sjálfsögðu tilfinnanleg kvöð, sem lögd er á bankann með þessu lagaákvæði, því auðvitað myndi hann geta fengið mun meira fyrir gullið hjá öðrum, en þess ber að gæta, að bankinn hefir að áliti réttarins undirgengizt þessa kvöð, enda fylgdu henni stórir hagsmunir fyrir bankann, þar sem seðlar hans voru gjörðir óinnleysanlegir einnig gagnvart Landsbankanum, því að öðrum kosti hefði Landsbankinn getað heimtað af Íslandsbanka gull hans fyrir Íslandsbanka-seðla á nákvæmlega sama verði og hér er álitið að bankinn eigi að fá fyrir gullið, og það án tillits til þess, hvort gullið var laust úr seðlatryggingunni eða ekki.

Það verður því að áliti réttarins að sýkna stefndan af kröfum stefnanda í þessu máli og dæma stefnanda til að greiða stefndum málskostnað, er þykir hæfilega ákveðinn 1500 krónur.

Umboðsmenn aðilja — sérstaklega umboðsmaður stefnanda — hafa haft marga og langa fresti í málinu, en fyrir því eru færðar ástæður.

Mánudaginn 21. okt. 1929.

Nr. 74 1929.

Valdstjórnin (Magnús Guðmundsson)
gegn

Wilhelm Behrens (Jón Ásbjörnsson).

Botnvörpuveiðabrot.

Dómur lögregluréttar Vestmannaeyja 17. maí 1929: Kærði, Wilhelm Behrens, á innan fjöggra vikna að greiða sekt til Landhelgisjódís Íslands, að upphæð kr. 12500.00 en afplána hana með sjö mánaða einföldu fangelsi fáist hún